

La planificació lingüística a Espanya i Europa:

XXV anys de la Llei d'ús i ensenyament del valencià

AUTOR

Joan Melià

1. La situació jurídica del català a les Illes Balears

Hi ha un marc comú, la Constitució, que no comentarem perquè el coneixeu prou pel fet de compartir-lo. Així i tot, cal insistir en el fet que suposa important entrebanc legal a la possibilitat de recuperar la normalitat de l'ús del català, i de les altres llengües que han volgut anomenar "pròpies". Una normalitat imprescindible perquè se n'asseguri el futur, i fins i tot perquè, en el present, es respectin els drets lingüístics reconeguts. I també és part d'aquest marc comú, encara que sovint ens n'oblidem, la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries. La situació social del català presenta tanta diversitat i irregularitat, sobretot pel que fa al grau de normalitat/anormalitat que, si volguéssim aplicar-hi l'escala de Fishman per mesurar el grau de ruptura sociolingüística intergeneracional, tendríem dificultats per trobar el nivell corresponent a la llengua catalana, tantes que potser hauríem de recórrer a distints nivells segons els territoris. Això que passa al conjunt de l'àmbit lingüístic, també es dona en zones més reduïdes, de tal manera que a les Illes Balears la variació territorial abasta gairebé els vuit graus. Així, a les Illes Balears, el visitant que vulgui percebre directament quina és la situació de vitalitat de la llengua se'n pot dur impressions molt diferents segons l'àmbit social o l'indret territorial amb el qual entri en contacte. Això també ocorre amb els estrangers que fixen la seva residència a les Illes, els quals, segons el lloc on s'ubiquen, adopten posicions molt diferents amb relació al tema de la llengua.

La planificació lingüística a Espanya i Europa.

1.1. Estatut d'Autonomia de les Illes Balears (1983)

Enguany es compleixen els 25 anys de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears (la mateixa antiguitat, per tant, que la Llei d'ús i ensenyament del valencià). Va ser un dels darrers estatuts d'autonomia que varen ser aprovats, la qual cosa és indicativa del baix grau de prioritat que tenia, tant pel que fa al gruix dels responsables polítics interns com al dels de l'exterior de les Illes.

La referències a la llengua que fa l'Estatut balear no són gaire, però són significatives. L'Estatut reconeix que:

- a) el català és la llengua pròpia i aquest és el nom oficial que li pertoca (art 3).
- b) el català és llengua oficial, com a llengua pròpia, i el castellà, com a llengua oficial de tot l'Estat (art. 3)
- c) la tradició literària de les Illes Balears emmarca el model formal de llengua (art. 14)
- d) les modalitats insulars han ser objecte d'estudi i protecció sense perjudici de la unitat de la llengua. (art 14)
- e) ningú no pot ser discriminat per raons de llengua (art. 3)
- f) tothom té dret a conèixer i usar la llengua catalana (art 3)
- g) la normalització del català és un objectiu dels poders públics de la comunitat (art. 14)
- h) la comunitat té competències exclusives en l'ensenyament de la llengua catalana (art. 14)
- i) es pot col·laborar amb altres comunitats de parla catalana per salvaguardar el patrimoni lingüístic comú i es pot participar en una institució adreçada a salvaguardar la unitat de la llengua formada per totes les comunitats que tinguin reconegut el català com a llengua co oficial (DA segona).
- j) consideració de mèrit preferent el coneixement de llengua catalana per a proveir llocs de jutges, notaris i altres places de l'Administració (art. 54 i 57)
- k) reconeixement de la Universitat de les Illes Balears com a institució oficial consultiva en relació amb els temes de llengua. (DA segona).

1.1.1. El nom i la unitat de la llengua

La denominació “català” per referir-se a la llengua de les Illes Balears és un dels aspectes més significatius de l'Estatut. La polèmica social i política sobre aquesta qüestió va ser viva entre partidaris de reconèixer la unitat i d'utilitzar aquesta designació i els contraris que defensaven altres noms, com per exemple el Grup Popular que era partidari de referir-s'hi amb l'expressió “la llengua de les Illes Balears”. Aquesta controvèrsia es reflectirà repetidament en el mateix text de l'Estatut i en molts altres textos legals, en el sentit que l'expressió “llengua catalana” anirà acompanyada, quasi obsessivament, de referències al respecte a les modalitats o d'aclariments que es tracta de la llengua pròpia de les Illes Balears, que tot i tenir valor explicatiu permet una falsa lectura restrictiva. És, evidentment, un tempteig d'equilibri del legislador que vol compatibilitzar la utilització del nom “català” amb la seguretat que tothom entén que es refereix a la llengua que es parla a les Balears. Sens dubte el fet que el territori balear estigui fragmentat en diverses illes i el sentiment de pertinença a cada una d'elles sigui molt superior –si és que existeix– al de pertinença al conjunt ha provocat que no hi hagi popularment un nom que designi exclusivament la manera de parlar de tots els illencs; ningú a les Illes diu que parla “balear”, sinó que a cada illa hi correspon un nom diferent: mallorquí, menorquí, eivissenc i pagès (darrerament, formenterer). Per això, els intents de segregar mitjançant el recurs nominal la parla de les Illes del conjunt, han trobat moltes dificultats, tantes que fins ara ha estat impossible.

Igualment, quan el PP, traient profit de la desfeta d'Unió de Centre Democràtic, va guanyar les primeres eleccions autonòmiques va trobar-se amb un Estatut aprovat on apareixia “català” com a nom de la llengua i, per evitar crear un conflicte que no sabia on podia arribar, va preferir no replantejar aquesta denominació, tot i que mai tampoc no la defensà. Aquest passat, actualment, els impedeix defensar amb arguments simplistes –que són els que poden tenir ressò social– determinades postures absurdes sobre la qüestió de la identitat i el nom de la llengua.

Avui en dia, en el tema de la identitat i el nom de la llengua s'ha avançat molt –el pes de les evidències i el temps guanyat hi ha ajudat molt– però encara no està resolt del tot: fa uns quants dies encara el batle de Calvià, del PP, anunciava que una de les

seves condicions per donar suport a Rosa Estaràs com a presidenta del PP balear era que es comprometés a promoure el canvi del nom “català” per “balear” a l'Estatut, que es derogàs la Llei de normalització lingüística (LNL) i que s'abandonàs el model escolar de conjunció lingüística per un que imposàs tres línies diferenciades: en castellà, en balear i bilingüe i que fos a elecció dels pares.

El reconeixement social de la identitat lingüística catalana presenta, globalment, molts de matisos, que van des d'un reconeixement implícit de la unitat de la llengua superior al 90% fins a l'ús espontani –molt minoritari- del nom “català” per referir-s'hi, passant per situacions, molt majoritàries, que accepten la unitat lingüística però eviten –com a mínim de forma activa– la denominació “català” per a referir-s'hi. Les explicacions d'aquestes reticències són diverses, però una de les raons que convé no obviar és la del valor polisèmic del terme català que, en la majoria de casos, s'utilitza en el sentit més restrictiu com “propi de Catalunya”.

D'altra banda, l'Estatut estableix com a referència del model de llengua la usada en la tradició literària autòctona (art.14). Aquesta disposició, amb l'al·lusió a la tradició pròpia, segurament, té com a objectiu, reiterar la intenció d'amortir les reaccions negatives que en determinats sectors podria tenir el reconeixement de la unitat de la llengua i la seva designació amb el terme “català”. D'altra banda, pot tenir la intenció de donar legitimitat a un model unitari de llengua que recull aspectes emblemàtics de les Balears i, alhora, impedir desviacions segregacionistes de la norma comuna.

1.1.2. El català i el castellà, llengües oficials

El català i el castellà són reconeguts com a llengües oficials de les Illes Balears. Aquest reconeixement es fonamenta en raons diferents, a partir dels principis de territorialitat i de personalitat. La cooficialitat del català es basa en el caràcter de llengua pròpia, que, en una situació lliure de inèrcies i de prejudicis el situaria en una posició privilegiada per poder tenir un tractament prioritari en el desenvolupament legislatiu i en els usos institucionals. Però no és així, sinó que, en el cas del català, la “cooficialitat” esdevé sovint, sobretot en la pràctica, sinònim de “suboficialitat”, és a dir, d'una oficialitat de segona.

La primera mostra d'aquesta desigualtat consisteix en el fet que mentre existeix l'obligació del coneixement del castellà, establert per la Constitució, aquesta obligació no ha estat reconeguda per l'Estatut amb relació al català, la qual cosa suposa, en conseqüència, un obstacle –en molts de sentits– a l'exercici del dret, reconegut teòricament, d'usar el català.

A diferència de les obligacions en relació amb el castellà, en el cas del català només es determina el dret de conèixer-lo i d'usar-lo, encara que en realitat, aquest dret d'usar apareix constret per la impossibilitat d'usar-lo en determinats àmbits, fins i tot públics, quan xoca amb la no obligació de conèixer-lo per part de l'interlocutor.

Aquesta situació contrasta amb l'establiment del principi de no discriminació per raons de llengua contrasta amb la situació real, en la qual encara els catalanoparlants són privats de tenir accés a totes les funcions lingüístiques i, en alguns casos, de manera obertament discriminatòria, fins i tot per membres de l'Administració pública. D'altra banda, també és discriminatori que per a una part dels ciutadans totes les obligacions lingüístiques siguin amb relació a la seva llengua, mentre que uns altres aquestes obligacions són amb relació a una llengua que no és la seva.

1.1.3. La funció normalitzadora dels poders públics

Els poders públics tenen com a objectiu assolir la normalització del català. Aquest punt té la virtut de fer assumir per llei a les institucions públiques el compromís d'actuar a favor de la normalització lingüística, però alhora sembla poder-se interpretar com una descàrrega de responsabilitats del Govern central, cosa que la pràctica s'ha entossudit de demostrar en molts d'aspectes.

Cal fer constar que en dos articles s'explicita que el coneixement de la llengua catalana serà mèrit preferent per a l'accés a places de magistrats i jutges (article 54.2) i de notaris i registradors de la propietat, mercantils i de béns mobles (article 56.2).

1.1.4. Les competències en ensenyament de català

La competència en l'ensenyament de la llengua catalana, que es determina com a exclusiva de la comunitat, apareix en un article específic (14) separada de les competències en ensenyament general, que apareixen al punt 10 de l'article 11. La intenció del legislador, en aquest punt, és probable que fos la de dotar-la de caràcter singular amb la finalitat d'aconseguir-ne una transferència ràpida, si preveia que les competències globals podien endarrerir-se molt (de fet no s'aconseguien fins l'any 1998).

Així i tot aquesta diferenciació també permet altres lectures socials, possiblement no previstes pel legislador. Em referesc al missatge de l'existència d'una llengua important, de la qual l'Estat se'n reserva la competència educativa (el castellà) i una altra de secundària, de la qual l'Estat en fa la transferència immediata (el català), i també al fet que hi ha una llengua pròpia en exclusiva de la comunitat (el català) i una altra d'aliena, o pròpia de l'Estat (el castellà).

1.1.5. Relacions amb la resta de territori lingüístic català

L'Estatut deixa oberta la porta a les col·laboracions amb altres comunitats autònomes amb la finalitat de salvaguardar el patrimoni lingüístic comú. Es tracta evidentment d'un altre punt en què es vol reconèixer de manera inequívoca la unitat de la llengua.

La possibilitat de participar en una institució comuna dels territoris de llengua catalana que tengui per objectiu salvaguardar la unitat lingüística, sovint ha estat entesa com una invitació a crear aquesta institució (de fet l'Institut Ramon Llull, en seria un exemple) però també podria interpretar-se que dóna la possibilitat de participar una institució existent, l'Institut d'Estudis Catalans, que té, entre d'altres, aquest objectiu.

1.1.6. L'autoritat lingüística

La designació de la UIB (aleshores encara Universitat de Palma de Mallorca) com a institució oficial consultiva “per a tot quant faci a la llengua catalana”, d’una banda té el valor de distanciar del poder polític les decisions sobre llengua i acostar-les a les institucions científiques i acadèmiques; i, de l’altra, permet al legislador evitar reconèixer directament l’autoritat de l’IEC (tot i que la té concedida per un Reial decret), però acceptar-la indirectament a través de la universitat balear. Sens dubte, que només n’hi hagi una, d’universitat, també facilità aquesta solució. Així mateix, s’ha d’entendre que la funció consultiva es refereix a les qüestions relacionades amb l’expansió de l’ús i no sols, com han intentat fer algunes interpretacions, a les que tenen a veure amb el sistema.

1.2. La Llei de normalització lingüística (1986)

La LNL, aprovada l’any 1986, coincidint amb la inauguració oficial, a les Illes, del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, segueix molt de prop la llei catalana, aprovada tres anys abans.

La LNL, d’una banda, reitera i justifica el caràcter de llengua pròpia del català i en confirma aquest nom per referir-s’hi, vol mantenir l’equilibri entre la unitat de la llengua i la defensa de les modalitats, la possibilitat de cooperar amb altres comunitats amb les quals comparteix la llengua i la funció consultiva de la UIB. D’altra banda, desenvolupa la regulació lingüística especialment en tres àmbits (l’ús oficial, l’ensenyament i els mitjans de comunicació) i subratlla i especifica la funció normalitzadora dels poders públics.

Tot i el paral·lisme en molts d’aspectes amb la llei catalana, quant als continguts, hi ha una divergència clara que es farà evident amb posterioritat; es tracta de la manca de voluntat d’aplicar-la o, com a mínim, d’aplicar-la amb celeritat i de manera general. Actualment encara hi ha punts de la llei que no s’han complit.

Posteriorment s’han anat aprovant altres documents normatius de major concreció dins aquest marc general, entre els quals podem esmentar el decret 100/1990, que regula “l’ús de les llengües oficials de l’Administració de la Comunitat Autònoma de

les Illes Balears”, en el qual es fa valer el caràcter de llengua pròpia per donar certes prioritats al català, els reglaments de normalització dels consells insulars (Menorca, 1987; Mallorca, 1989; i Eivissa i Formentera, 1999) i de diversos ajuntaments, la llei 1/1998, de l'Estatut dels Consumidors, que regula lingüísticament donant prioritat al caràcter d'oficial sobre el de llengua pròpia, la llei 11/2001, d'ordenació de l'activitat comercial, que dedica l'article 8 als “drets lingüístics dels consumidors” i on es prioritza el caràcter de llengua pròpia sobre el de llengua oficial, com també es dóna aquest tractament al català en la llei 3/2003 de règim jurídic de l'administració de la Comunitat Autònoma. Evidentment, també durant aquest llarg període se succeeixen diverses regulacions que afecten l'àmbit de l'ensenyament; actualment està en vigor el Decret 92/1997 (decret de mínims), que estableix que, com a mínim, el 50% de les matèries s'han d'impartir en català, o el decret 125/2000, que estableix que el català és “la llengua de l'ensenyament” i el 56/2004, que li manté aquest caràcter però amb la redacció “La llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, amb les seves modalitats de mallorquí, menorquí, eivissenc i formenterenc [sic] és la llengua de l'ensenyament”.

1.3. La reforma estatutària del 2007

La reforma del 2007 de l'Estatut no suposa cap canvi significatiu pel que fa a l'aspecte lingüístic.

En aquesta reforma es frustra, mitjançant un pacte entre el PP i el PSOE, ja durant el procés de redacció del text la proposta d'equiparació, quant a drets i deures, entre català i castellà, contràriament del que va passar a Catalunya, on el Parlament va aprovar aquesta igualació, encara que posteriorment el PP l'ha recorregut davant el Tribunal Constitucional.

D'altra banda, des del PP hi va haver intents d'incrementar –amb finalitats electoralistes i segurament per tenir elements a renunciar en cas de negociacions– el matís secessionista, concretats en la proposta d'incorporar les denominacions mallorquí, menorquí, eivissenc i formenterer com a adjectius del terme modalitats insulars, que ja introduïren en una norma de rang inferior durant la mateixa legislatura. En la fase de negociació parlamentària, es va acordar que el redactat

quedaria “Las modalidades insulares del catalán, de Mallorca, Menorca, Ibiza y Formentera serán objeto de estudio y protección, sin perjuicio de la unidad de la lengua” (Article 35).

2. Mesures de foment de l'ús a les IB

La tònica general dels diversos governs de les institucions de les Illes Balears, amb algunes excepcions a tots els nivells administratius, ha estat l'incompliment reiterat de la normativa lingüística, de manera més o menys flagrant segons els moments i els casos. Durant la legislatura de 1999-2003 la simple voluntat d'aplicar la legislació vigent en matèria lingüística (aprovada amb anterioritat pels governs del PP) va fer avançar de forma considerable la percepció de la importància del català en diversos àmbits. Cal fer constar, a més, que, per contra, durant la legislatura 2003-2007 es va dictar normativa lingüística per primera vegada regressiva en els àmbits en què havia assolit una posició semblant o superior al castellà; per exemple, l'administració (rebaixa dels nivell exigít de coneixements de català, aparició de bilingüisme superflu) i en l'educació (reducció dels mínims per davall del 50% i foment de la tria del castellà com a llengua del primer ensenyament). En la legislatura actual, determinats membres de l'executiu balear incompleixen regularment el decret 100/1990 pel que fa a l'ús públic que pel seu càrrec han de fer.

Existeixen organismes creats pel Govern balear que, teòricament, tenen la funció de controlar l'aplicació de la normativa lingüística en el si del Govern (Comissió Interdepartamental de Política Lingüística) o de participar en el procés de normalització lingüística (Consell Social de la Llengua Catalana), que, a la pràctica, fins ara han tengut poca incidència; de fet durant la legislatura passada han estat completament inactius, incomplint de manera estrident i pública la normativa de funcionament.

Tot i el reconeixement oficial del dret d'usar la llengua catalana i de la prohibició que ningú sigui marginat per la llengua oficial que usi, en realitat continua essent impossible –o molt dificultós– utilitzar el català en determinats àmbits, fins i tot alguns d'oficials. Vint-i-cinc anys després d'haver declarat oficial.

2.1. A l'**ensenyament** és on més s'ha actuat per part de l'Administració, i també ha estat de sempre el sector amb més professionals implicats a favor del procés de normalització lingüística. Aquest és un dels factors que explica que sigui un dels àmbits més avançats.

La inclusió del català com a matèria del currículum escolar (curs 1979-1980) i, posteriorment, la generalització –en un model irregular de conjunció lingüística– com a llengua vehicular han estat actuacions decisives pel que fa a l'expansió dels coneixements, sobretot acadèmics del català.

Actualment, la normativa estableix que com a mínim el 50% de les matèries en l'ensenyament obligatori i en el batxillerat s'han d'impartir en català. El posicionament dels docents va fer frustrar els intents electoralistes del PP durant la legislatura passada de rebaixar la presència del català a l'escola (el decret de trilingüisme que havia de reduir els mínims del català per davall el 50%, el foment de la tria del castellà per a la lectoescriptura i per a la relació dels centres amb els pares, per exemple).

Els resultats de l'actuació planificadora sobre l'escola són molt evidents pel que fa a l'extensió dels coneixements entre la població jove (ho demostra l'enquesta del 2003, en indicar que el 77,4% de les persones que tenien entre 15 i 29 anys diuen que saben escriure en català, mentre que només és el 27,3% entre els que tenen entre 45 i 64 anys; o l'evolució de l'ús del català en les proves de selectivitat del 26,9% de 1992 s'ha passat al 74,1% del 2007), però també s'ha fet evident que l'escola, fora del seu àmbit, té poca incidència pel que fa a fomentar l'ús del català (com demostren les dades de l'enquesta del 2003 –el 54,2% dels joves de 15 a 29 anys que saben usar el català l'utilitzen amb menys del 50% de les ocasions).

D'altra banda, la Universitat, que a la dècada dels 80 i a la primera meitat del 90, va esdevenir referent en la normalització lingüística institucional, ha perdut el seu caràcter capdavanter pel fet d'haver quedat totalment estancada en l'ús del català en la docència (l'any 1992, al voltant del 50% de les classes s'impartien en català, setze anys després el valor és el mateix; en canvi, aquests mateixos anys l'ús del català a selectivitat representava, com hem vist, el 24% i el 74%, respectivament; és a dir,

mentre l'any 92 l'oferta d'ensenyament en català duplicava el nivell d'ús que en feien els alumnes en el moment d'accedir-hi, actualment n'està molt per davall).

2.2. Pel que fa a l'**Administració**, lentament s'ha generalitzat el requisit de coneixements de català en l'àmbit local i autonòmic –amb algunes excepcions– i es manté, en els millors casos, només com a mèrit en el de l'Administració perifèrica. Els nivells exigits varien d'una administració a una altra i, en aquest sentit, ja hem assenyalat que en retornar el PP al Govern autonòmic, l'any 2003, va passar d'exigir el nivell C en bona part dels llocs de feina a exigir només el B, tot i que després va prometre incentius laborals als funcionaris que assolissin un nivell superior a l'exigit.

Pel que fa a l'ús, en aquest àmbit varia molt en les diferents administracions; habitualment hi ha hagut diferències importants entre ajuntaments, entre consells insulars, entre conselleries i entre distintes àrees de l'Administració perifèrica. Així mateix, els canvis de color polític en els respectius governs també han determinat oscil·lacions pel que fa a l'ús oficial del català, la qual cosa demostra la poca consolidació pràctica del caràcter de llengua pròpia i oficial del català.

Un esment a part mereix l'Administració de Justícia i les forces de seguretat pel que fa al grau d'ús del català perquè, en ambdós àmbits, a part d'assolir uns nivells molt baixos, condicionen negativament l'ús per part dels ciutadans quan s'hi relacionen, de vegades fins i tot privant-los amb agressivitat –més o menys encoberta– del seus drets. La qual cosa té uns efectes molt negatius sobre la confiança jurídica en la utilització del català.

2.3. En el camp dels **mitjans de comunicació**, a part de l'existència des de 1979 de la programació en català del circuit balear de TVE, ha estat molt positiu poder rebre de 1985 ençà a les Illes, gràcies a la pressió popular i a pesar de les reticències del govern d'aleshores, les emissions de TV3 (i posteriorment d'altres mitjans de la CCRTV i, en menor grau, per les seves característiques lingüístiques, de la TVV). Amb l'entrada de les noves televisions –juntament amb els canvis sociodemogràfics

de les Balears– TV3 ha perdut molta d'incidència des del punt de vista quantitatiu, encara que continua tenint-ne des del punt de vista qualitatiu.

En aquest sentit, la LNL, entre altres normes per promoure l'ús del català en els mitjans de comunicació, estableix (art. 30.2) que el Govern ha de facilitar als ciutadans la recepció de les emissions en llengua catalana de les altres comunitats autònomes i que i que en els mitjans de titularitat de l'Administració autonòmica o sotmesos a la seva gestió, el català hi ha de ser la llengua usual (art. 28.1)

La posada en funcionament de la televisió autonòmica balear (IB3), seguint el model bilingüe de la TVV, a part de no respectar les directrius indicades per la LNL, va suposar un fort cop contra les perspectives dipositades en la capacitat normalitzadora d'un mitjà d'aquestes característiques. Afortunadament, el canvi de Govern (2007) ha suposat també un redreçament del model lingüístic de la TV autonòmica i s'ha convertit en una televisió en català, tant pel que fa a la producció aliena com a la pròpia (amb les excepcions que sempre hi ha en qualsevol programa de producció pròpia que sigui en català). A més d'IB3 TV, també cal tenir en compte que hi ha TV de Mallorca, que depèn del Consell insular, que també és íntegrament en català, i IB3 ràdio i Ona Mallorca que fan tota la programació en català.

L'endarreriment en l'aparició de tots aquests mitjans, amb l'oferta televisiva i radiofònica ja prou saturada no ha estat propici perquè d'entrada poguessin assolir nivells d'audiència importants. En alguns casos s'ha atribuït, de manera interessada, aquesta manca d'audiència al fet que fossin en català.

2.3. En l'àmbit del **comerç** hem de tenir en compte l'esmentada regulació inclosa a la Llei de comerç, que en general –exceptuant determinats establiments del petit comerç i parcialment les grans superfícies– no es compleix, sense que fins ara sembli haver causat gens de neguit als responsables polítics. A més, s'han duit a terme algunes mesures per impulsar la utilització del català. D'una banda, diverses administracions (ajuntaments, consells i Govern), a part d'algunes promocions de material complementari en català (bosses, cartells de rebaixes, d'*obert/tancat*, etc.) han convocat ajuts per a la catalanització de la retolació comercial i l'etiquetatge de productes en català, amb relatiu èxit. Així com l'impacte de l'etiquetatge és

insignificant i només és perceptible en productes de caràcter artesanal o destinats al consum intern, la retolació comercial oscil·la enormement d'unes zones, principalment les turístiques, on la presència del català és quasi nul·la, fins a altres, generalment de municipis de l'interior de l'illa, on pot arribar a ser superior al 50 %. També, en aquest àmbit, de manera més esporàdica i sobretot durant la legislatura 1999-2003, es van dur a terme altres actuacions de foment de l'ús del català en l'àmbit comercial (exposició de productes etiquetats en català, publicació d'una pàgina web amb informació sobre productes etiquetats en català, per a l'elaboració de cartes de restaurant en català, una campanya publicitària a favor de l'ús del català en les relacions comercials, edició de material específic d'aprenentatge del català per a persones que atenen el públic en comerç i en restauració, edició i distribució de vocabularis, cartells de preus i de productes, etc.). L'any 2003, el canvi de Govern va significar la desaparició de pràcticament totes aquestes iniciatives.

2.4. En un altre àmbit on també s'ha actuat des de les institucions és en el de **lleure cultural**, principalment en el cinema i en el teatre. En el cinema s'ha donat suport a l'exhibició de pel·lícules de estrena en català, subvencionant els exhibidors que en programaven i establint acords de col·laboració en el doblatge amb la Generalitat de Catalunya, però la resposta del públic, en general, només ha estat satisfactòria quan l'oferta s'ha fet en col·laboració amb els centres escolars i, en menor grau, amb les produccions destinades al públic infantil. A part de determinats moments de l'any (com, per exemple durant els mesos de novembre i desembre) l'oferta de cinema en català és pràcticament nul·la.

En teatre, al marge del manteniment d'una tradició de teatre popular en català, actualment la majoria d'espectacles són en català. El teatre en català, a Mallorca, ara suposa al voltant del 80% de l'oferta, i la proporció d'assistència també representa un valor pràcticament idèntic. La creació de l'Escola Superior d'Art Dramàtics de les Illes Balears i l'aposta d'IB3 a favor de les produccions dramàtiques pròpies sens dubte ajudarà a consolidar el teatre a les Illes.

Pel que fa a la creació literària i musical, la presència del català hi té un pes considerable tot i que, amb relació al consum, l'oferta en altres llengües és tan

extensa que domina clarament el mercat. En general les institucions donen suport, en aquests àmbits, a la producció en català, ja sigui amb ajuts genèrics o amb la convocatòria de concursos.

2.5. Un dels àmbits en què més està en joc del futur de la llengua és en l'**ús interpersonal**. A les Illes Balears, com a la resta del domini, la dinàmica de les tries lingüístiques en aquestes situacions en general són adverses a l'expansió del català. D'una banda, les inèrcies heretades de les etapes d'opressió política i social, i de l'altra l'absència quasi absoluta de referents socials positius i la freqüència de comportaments públics negatius –en aquest aspecte– de persones amb ascendència social, fan que l'ús del català de cada vegada més es restringeixi a situacions en què ambdós interlocutors es reconeixen com a parlants de català de primera llengua (per tant, amb persones que no parlen el català –encara que l'entenguin–, amb persones d'aspecte estranger, amb desconeguts, amb persones que saben parlar en català però que evidencien que no és la seva primera llengua, els catalanoparlants tendeixen a passar-se al castellà, encara que això provoqui disgust a l'interlocutor). És a dir, l'ús del català en aquests casos és molt inferior del que realment seria possible en situacions que no originarien cap tipus de tensió ni conflicte entre els participants. L'ús lingüístic divergent (el bilingüisme passiu), sobretot en alguns àmbits, és tan excepcional que, en produir-se, de vegades és interpretat per la persona no catalanoparlant com una actitud agressiva, per la qual cosa mantenir-s'hi suposa un esforç complementari del catalanoparlant per contrarestar aquesta lectura.

Des de les institucions polítiques no hi ha hagut fins ara, de manera coherent, cap tipus d'incentivació directa al manteniment del català, per part dels qui el parlen habitualment, en els casos en què la comunicació en aquesta llengua és possible i, per tant, a facilitat la integració dels nousvinguts; és més, determinats comportaments de les principals autoritats alligonen en sentit contrari.

D'altra banda, al costat d'aquestes actuacions gens exemplars, és freqüent la indefensió (real i simbòlica, institucional i social) de les persones que, fent ús del dret reconegut d'utilitzar el català, es veuen menyspreades o, fins i tot, maltractades per

l'interlocutor en establiments públics (bars, botigues...) o, fins i tot, en dependències públiques (jutjats, policia, etc.)

A més, com en altres àmbits, en aquest tampoc no hi han abundat les campanyes publicitàries a favor de l'ús del català en les comunicacions interpersonals i de la integració de la població d'origen immigrant. Només, la campanya de l'any 1991-1992 amb el lema "No et mosseguis la llengua. Parla català", duita a terme per les persones que gestionaven la Campanya de Normalització Lingüística, i una de paral·lela de la UIB que era "Treu la llengua"; la campanya del Govern balear "El català, una llengua per a tothom" (2002-2003) i la del Consell de Mallorca "Tenim una llengua per sentir" de l'any 2004.

3. Perspectives de futur

La situació actual de la llengua catalana, i per tant la base sobre la qual se construeix la situació futura, és condicionada per diversos factors: la inèrcia en els comportaments individuals i institucionals que, en pocs casos són favorables a la llengua catalana, les dimensions adquirides per la immigració, la permeabilitat cada cop més elevada de les fronteres entre comunitats lingüístiques (causada per l'omnipresència de mitjans de comunicació, els moviments humans, de productes i d'informacions, l'entorn plurilingüe cada cop més quotidià, etc.), el fonament en la indústria turística de la principal (i quasi única) activitat econòmica de les Illes Balears; la desestructuració de l'ordenació urbana tradicional que desarrela i dispersa la població; la supeditació política de les Illes Balears a un estat que, des del punt de vista lingüístic, ordena la seva diversitat seguint un model desigualitari que dificulta la projecció de les llengües minoritàries. De com evolucioni la incidència d'aquests factors dependrà el futur de la llengua.

En aquest sentit serà determinant l'evolució que segueixi la transmissió del català en l'àmbit familiar, la qual cosa no depèn exclusivament d'una decisió de les famílies, sinó també de la situació sociolingüística general, de la presència en l'entorn, de la valoració social que se'n faci, de la utilitat social i laboral que tengui, etc.

Actualment les famílies en què els dos cònjuges són parlants habituals de català tendeixen amb una proporció molt elevada a transmetre el català als seus fills. En totes les altres combinacions familiars, des del punt de vista lingüístic, la llengua més transmesa és, sobretot, el castellà. El comportament de les famílies mixtes és un bon referent per veure quina és la percepció social que es té de l'equilibri de les llengües en conflicte. A les Balears, la majoria de matrimonis mixtos, transmeten el castellà als seus fills; així i tot, sembla que, els darrers anys, es pot observar una inflexió favorable al català, en el sentit que ara hi ha més progenitors de llengua habitual catalana que mantenen aquesta llengua amb els fills, encara que amb el cònjuge usin el castellà. Aquesta inflexió, observada en l'enquesta del 2003, es dona entre els pares del sector més jove d'enquestats, els qui van néixer entre 1973 i 1988, és a dir entre aquells en què els pares trien la llengua que usaran quan el procés de recuperació del català en els usos escolars i oficials ha començat (tots aquests enquestats tenen ensenyament de català durant la seva etapa d'escolaritat). De fet, en una recerca a Mallorca en procés, podem veure que les raons que actualment manifesten els progenitors d'infants que tenen menys de tretze anys, d'haver triat el català per parlar amb ells, es basen, sobretot, en el fet que és la seva llengua i la llengua de Mallorca, però també en el fet que els serà útil a l'escola i també perquè per treballar a l'Administració és necessari saber-ne; per tant, aquestes darreres, són raons que comencen a tenir sentit quan els individus del grup d'entre 15 i 30 anys, de l'enquesta del 2003, neixen o comencen la seva socialització general.

Superada la legislatura anterior, en la qual, per primera vegada, des de les institucions públiques es feia política lingüística obertament regressiva, la situació actual és clarament millor per a la nostra llengua. D'altra banda, però, aquests moments coincideixen amb una etapa que des del PSOE balear hi ha menys interès per la llengua (tant a nivell pràctic com en la incorporació en el debat i en actuacions simbòliques); en aquesta legislatura el PSOE té una actitud molt més restrictiva pel que fa a l'ús i al foment del català –fins i tot abunden més els casos en què infringeix obertament la regulació lingüística– que la que va tenir durant la legislatura de 1999-2003. I precisament en aquesta situació és quan, a les Balears, el PSOE ha obtingut els millors resultats electorals; per tant, si a més tenim en compte que el pes dels

partits nacionalistes en el Govern és inferior a la de l'etapa anterior, no és probable que millori el seu interès per fer una política favorable a la llengua (de fet, molts dels retrocessos assolits durant la darrera etapa del govern del PP no han estat, ni segurament seran, anul·lats durant aquesta legislatura).

Així i tot, importants sectors de la societat balear partidària de la normalització lingüística, es consolen amb aquest estat de coses perquè consideren que el PSOE és un mal menor al costat de l'actitud, sovint repressiva i bel·ligerant, del PP.

La situació actual, per tant, no ens permet poder ser gaire optimistes pel que fa al curt termini.

Joan Melià